

نظام موضوعات، مسائل و کاربردهای فقہی تکنولوژی

«هوش مصنوعی»

شهریور ۱۳۹۸

شماره اثر: ۹۸/۰۰۳

نظام موضوعات، مسائل و کاربردهای فقهی تکنولوژی «هوش مصنوعی»

تهیه شده در: دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی
پژوهشگاه فضای مجازی

تهیه کننده:

روح الله شمسی کوشکی

(پژوهشگر دفتر مطالعات اسلامی پژوهشگاه فضای مجازی)

ناظر علمی:

رضا حاج حسینی

تهران، میدان آرژانتین، خیابان بیهقی، نبش خیابان ۱۶ غربی،

پلاک ۲۰، کدپستی ۱۵۱۵۶۷۴۳۱۱ شماره تماس: ۸۶۱۲۱۰۶۱

www.csri.majazi.ir

حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز ملی فضای مجازی است و
استفاده از مطالب آن صرفاً با ذکر مأخذ بلامانع است.

محتوای انتشار یافته در این اثر، الزاماً بیانگر دیدگاه مرکز ملی فضای مجازی نمی باشد.

فهرست

۸.....	چکیده
۹.....	مقدمه
۱۳.....	مسائل فقهی کلی
۱۹.....	مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی
۲۴.....	مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های پزشکی و زیستی
۲۶.....	مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های مالی، تجاری و معاملات
۲۶.....	مسائل کلی
۲۷.....	مسائل مربوط به حوزه بانک و بورس
۲۸.....	مسائل مربوط به کاربردهای فناوری‌های نوین هوش مصنوعی در مسائل تجاری
۲۹.....	مسائل مربوط به حوزه خرید و فروش و قراردادهای الکترونیکی
۳۰.....	سایر مسائل
۳۲.....	مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های قضائی
	کارکردها و کاربردهای تکنولوژی هوش مصنوعی در جرم‌شناسی و کشف جرائم و مجرمین و ابعاد فقهی-حقوقی آن
۳۲.....	کاربردهای تکنولوژی هوش مصنوعی در رعایت تناسب جرم و مجازات و ابعاد فقهی-حقوقی آن
۳۳.....	سایر کاربردهای قضائی تکنولوژی هوش مصنوعی و ابعاد فقهی آن
۳۴.....	ابعاد مختلف تحقق جرم در بستر تکنولوژی هوش مصنوعی
۳۵.....	سایر مسائل حقوقی
۳۹.....	سائر مسائل فقهی مربوط به تکنولوژی هوش مصنوعی

سخن نخست

فضای مجازی زیست بومی است که همزمان با توسعه فزاینده خود، اندیشه حاکم و فرهنگ ممزوج با آن را نیز منتشر می‌کند. جریان تولید اندیشه و پویایی‌های تمدنی حاصل از فضای مجازی، بر کاربرد غلبه پیدا می‌کند و می‌تواند هویت او را متحول، متکامل یا متزلزل کند.

لکن از منظری دیگر، فضای مجازی موانع فضای واقعی را در ابلاغ جهانی پیام وحی کاهش داده و بدلیل تنوع نمادهای آن، در اشکال مختلف تصویری، پویانمایی، آواتارها و موارد مشابه از قاصریت بیان کلامی و نوشتاری کاسته و فرصت کم نظیری در تبلیغ دین و پردازش کلام وحی در تکامل ادراکی انسان‌ها فراهم کرده است.

بدیهی است در مواجهه فعالانه و فرصت محور با چنین پدیده‌ای، آنچه که اولویت پیدا می‌کند، اندیشه حاکم بر آن است. اندیشه‌ای که علاوه بر روحیانی بودن، سعادت دنیا و آخرت انسان را مد نظر داشته و جزء جزء حرکت انسان را در راستای غایتی بزرگ و روحانی برنامه‌ریزی نماید. اندیشه‌ای که به فضای مجازی تعالی بخشیده و ایده‌های ناب برای تولید فضای مجازی پیشرفته، سالم و مفید داشته باشد. این اندیشه که جز در اسلام و آموزه‌های اهل بیت (سلام الله علیهم اجمعین) قابل جستجو نیست، دقیقاً نقطه قوت و دست برتر حکومت اسلامی در ارائه فضای مجازی مطلوب به مسلمانان و مستضعفان جهان است. مرکز ملی فضای مجازی با عنایت به اهمیت این مسئله، «دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی» را که وابسته به پژوهشگاه فضای مجازی می‌باشد، در شهر مقدس قم راه‌اندازی کرده و در تلاش است تا از این طریق بتواند اندیشمندان و عالمان دینی را در فرآیند تصمیم‌گیری‌های کلان در حوزه فضای مجازی دخالت داده و زمینه را برای ورود نظامند حوزه به عرصه‌های سیاست‌گذاری نظام فراهم آورد.

یکی از اقدامات دفتر مطالعات اسلامی از بدو شکل‌گیری تاکنون، تدوین گزارش‌های علمی در زمینه مطالعات اسلامی فضای مجازی است. این گزارش‌ها تلاش می‌کنند تا از یکسو، بستری برای آشنایی هرچه بیشتر فضلاء و اندیشمندان حوزوی با پدیده‌ها و اقتضائات عصر فضای مجازی و تأثیرات آن بر ساحت‌های مختلف حیات انسانی فراهم نموده و از سوی دیگر مسئولین و سیاستگذاران فضای مجازی کشور را با ابعاد دینی پدیده‌های دنیای مجازی آشنا ساخته و آن‌ها را در مسیر سیاستگذاری مبتنی بر فقه و شریعت یاری رسانند.

سید ابوالحسن فیروزآبادی
دبیر شورای عالی و رئیس مرکز ملی فضای مجازی

چکیده

در دنیای مدرن با گسترش سطح ارتباط و تأثیرگذاری تکنولوژی هوش مصنوعی بر زندگی بشر، پاسخگویی به موضوعات و مسائل فقهی حاصل از این اثرپذیری ضرورتی انکارناپذیر است. اما قبل از کشف پاسخ، داشتن دید و تصویری کلی از موضوعات و مسائل فقهی مرتبط با عرصه‌ی هوش مصنوعی بسیار مهم است؛ مسائلی همچون حکم فقهی گسترش فناوری‌های مربوط به تکنولوژی هوش مصنوعی، حکم فقهی انتقال کارکردهای انسانی به ربات‌های انسان نما، بررسی عملکردهای مجرمانه‌ی ربات‌ها در ارتکاب جرائم، تجاوز به حقوق افراد و یا گسترش ناهنجاری‌ها، طرح ملاحظات شرعی و فقهی در استفاده از فناوری‌های جدید حوزه هوش مصنوعی در عرصه‌های قضائی، پزشکی، سیاسی و اجتماعی، دولت الکترونیک، تجارت‌های الکترونیکی و بانکداری الکترونیک. این مسائل و ده‌ها مسئله‌ی دیگر، همگی از مطالبی است که پژوهش پیش رو بدان پرداخته است.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین دلایل حقانیت و جاودانگی یک دین، توانایی آن در حل مشکلات و قدرت پاسخگویی‌اش به سؤالات و مسائل بشر در همه‌ی اعصار است. امری که علاوه بر وجوب عقلی‌اش، براساس مفاد «قاعده‌ی لطف» و «قاعده‌ی قبح عقاب بلا بیان»، از سوی پیشوایان دینی ما نیز مورد تأکید قرار گرفته و برای آن راهکار ارائه شده است.

عنصر «اجتهاد» و تفریع از اصول، همان راهکار مورد تأیید معصومین برای پاسخگویی به مسائل بشر است. که توسط فقها و دانشمندان اسلامی، هم در زمان حیات معصومین علیهم‌السلام و هم در قرون بعد از آن، مورد پیگیری واقع شده است. اصالت و حجیت داشتن احکام، لزوم استفاده از روش و صناعتی در چهارچوب ضوابط شرع، تفاوت زمان صدور و بیان احکام توسط مصادر شریعت با زمان درک و استنباط آن‌ها، لزوم کشف احکام موضوعات جدید و تازه، فهم نوع و زاویه‌ی نگاه دین به پدیده‌های نوظهور، تغییر و تغیر موضوعات گذشته در زمان حال با تغییر شرائط زمانی و مکانی و لزوم حفظ و حراست از فرهنگ و مرزهای شریعت در مقابل بدعت‌ها، انحرافات و کژی‌ها و... از انگیزه‌های مهم علمای اسلام برای حفظ و پیگیری خط اجتهاد و فقاہت در طول تاریخ بوده است.

در عصر جدید و بعد از شروع و گسترش حرکت مدرنیزاسیون در غرب و تأثیرپذیری جوامع مسلمین از این حرکت جهان شمول، شرایط و مسائل جدید و پیچیده‌ای در حیات مسلمین پدید آمد که پیچیدگی و سرعت ایجاد این مسائل از طرفی و ضرورت پاسخگویی جدید و نوبه نوبه این مسائل اهمیت بکارگیری عنصر اجتهاد را چند برابر کرده است. این درحالیست که گسترش اختراعات و ابتکارات و به تبع آن تغییر و تحول‌های اجتماعی و سیاسی و اهتمام فقها به پاسخگویی به این مسائل، باعث شده است تا گستره‌ی موضوعات و مسائل فقه اسلامی روز به روز وسیع‌تر شود.

دوران حاضر که عصر تکنولوژی‌های هوشمند است و اختراعات بشر، بیشتر به سمت هوشمندسازی ابزارها و فعالیت‌ها و به طور کلی سبک زندگی انسان‌ها پیش رفته است، فقها بیشتر با مسائلی روبرو می‌شوند که از جنسی نو و سنخی متفاوت هستند. از این رو، دیگر نمی‌توانند به بیان احکام تکلیفی و وضعی در مورد آن‌ها اکتفا کنند؛ بلکه علاوه بر آن باید برای چگونگی به‌کاربردن آن‌ها در مسیر اهداف و مقاصد شریعت نیز راهکار ارائه دهند. یکی از دستاوردهای نو و تازه‌ی بشر در مسیر حرکت به سمت زندگی هوشمند، ورود به عرصه‌ی تکنولوژی «هوش مصنوعی» است.

هوش مصنوعی (Artificial intelligence) تکنولوژی است که عملکردی شبیه به ذهن و هوش انسان یا فراتر از انسان دارد و ماشین‌ها، سیستم‌ها و ربات‌ها با مجهز شدن به آن، عملکردی شبیه عملکرد انسان یا فراتر از عملکردهای انسان پیدا می‌کنند. این فن‌آوری با دو نوع کارکرد انفعالی و فعال خود، می‌تواند به تحلیل اطلاعات پردازد و رفتاری براساس نتیجه‌ی تحلیل‌های خود بروز دهد. این تکنولوژی در نوع اول عملکرد خود، کارکردی صرفاً «واکنش‌گر» دارد و با کمک برنامه‌های از قبل طراحی شده و با جستجو در داده‌های از قبل پیش‌بینی شده برای آن، به تحلیل آن‌ها می‌پردازد و بهترین واکنش را در قبال اتفاق خارجی بر می‌گزیند. این تکنولوژی در نوع دوم عملکرد خود، کارکردی «خودآگاه و خلاقانه» دارد به گونه‌ای که علاوه بر قابلیت‌های نوع اول، خود دارای احساساتی شبیه احساسات انسان و نیز دارای قابلیت درک احساسات و حالات دیگران است و در عین حال می‌تواند براساس داده‌های از پیش ارائه شده به آن و نیز دریافت‌ها و ادراکات خود از شرایط پیرامونی‌اش، فکر و ایده تولید و طراحی کند و آن را در رفتار خود بروز دهد.

صرف آگاهی به تعریف این تکنولوژی، کافی است تا روشن شود این تکنولوژی چه تأثیری بر زندگی بشر داشته و خواهد داشت و چه مسائل و

موضوعات گسترده و متنوعی در ذیل آن ایجاد می‌شود، که فقه اسلامی باید به دنبال یافتن پاسخ برای آن‌ها باشد و از طرفی دیگر، از ثمرات فراوان کاربرد آن در مسیر اجتهاد نیز غافل نشود.

امتیاز به کارگرفتن تکنولوژی‌های هوشمند در مسیر استنباط احکام و نظریات اسلام در مورد مسائل مختلف در آن است که آنچه که در مسیر اجتهاد بیش از همه مورد اهتمام و حساسیت فقها و علما بوده است «استفراغ و وسع» تام و تمام ایشان در احاطه به منابع شرعی و دستیابی هرچه بیشتر به مدارک احکام و در بذل «دقت» در تحلیل ادله مستفاد از منابع و نیز در تطبیق حکم مستنبط با شرایط زمان و مکان بوده است و این در حالیست که در بسیاری از مواقع و با توجه به بعضی رخدادهای حساس، سرعت کشف تکلیف و وظیفه شرعی نیز برای ایشان به غایت مهم بوده است و در این بین با توجه به سرعت شگفت‌آور تولید علم و دستیابی بشر به تکنولوژی‌های نوین، سیستم‌ها، ماشین‌ها، ربات‌ها و گجت‌های مجهز به هوش مصنوعی با «دقت»، «سرعت» و «قدرت» بسیار بالاتر از دقت، سرعت و قدرت ذهن بشر، می‌توانند به جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل آن‌ها بپردازند.

با توجه به آنچه که گفته شد، پاسخگویی به مسائل و کشف احکام موضوعات مربوط به تکنولوژی «هوش مصنوعی» و نیز کشف کاربردهای آن در مسیر اجتهاد پویا و ضابطه‌مند، یکی از وظائف فقه در عصر جدید است و آنچه در راه کشف مسائل این تکنولوژی باید بسیار مورد توجه واقع شود «آینده پژوهی» و بررسی کارکردهای این تکنولوژی در دنیای فرداست؛ چرا که از ضروریات دنیای جدید بررسی مسائل مستحدثه قبل از ابتلاء به مفاسد آن‌ها یا احیاناً رسیدن آن‌ها به حد بحران است.

بنابراین هدف از این نوشتار:

۱. ارائه‌ی گزارشی از مسائل فقهی مترتب بر تکنولوژی هوش مصنوعی و سوالات فقهی پیرامون آن که در بخش اول پژوهش و در پنج فصل: مسائل کلی، مسائل اجتماعی و سیاسی، مسائل زیستی و پزشکی، مسائل تجاری و سایر مسائل بدان پرداخته شده است.

۲. بررسی استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی در فرآیند اجتهاد که در سه فصل: اصل حجیت یا عدم حجیت احکام مستنبطه توسط هوش مصنوعی (که پرداختی اجمالی است به اصل مسأله‌ی حجیت اجتهادات و نتایج تحلیل هوش مصنوعی و سپس ارائه‌ی گزارشی از بعضی مسائل پیرامون آن)، پرسش‌ها و مسائل مربوط به استنباطات هوش مصنوعی و کاربردهای این تکنولوژی در مراحل مختلف فرآیند اجتهاد پیگیری شده است.

راقم این سطور امیدوار است که نتایج این گزارش‌ها در کرسی‌های نظریه‌پردازی و محافل علمی، محل بحث و تفکر و مورد تحلیل و استدلال واقع شود.

مسائل فقهی کلی

بررسی فقهی تولید و گسترش فناوری‌های مربوط به انواع مختلف تکنولوژی هوش مصنوعی (خودآگاه و واکنش‌گر) در جامعه اسلامی با توجه به مفاسدی نظیر: جایجایی نقش‌های اجتماعی، بیکاری، امحاء خرده فرهنگ‌ها، تأثیرات مخرب زیست محیطی و... و مزایای آن؛ و مزایایی نظیر: قدرت و سرعت فوق العاده در پردازش اطلاعات، تولید ثروت، رفع وابستگی‌ها به خارج در آینده در حوزه‌ی این فناوری‌ها و... که همگی ارزش این تکنولوژی را در اذهان بسیاری از دانشمندان و آینده‌پژوهان همسان با ارزش تکنولوژی غنی‌سازی هسته‌ای جلوه داده است.

۱. بررسی فقهی نفس تولید و گسترش فناوری ساخت ربات‌های انسان‌نما و انتقال احساسات، ادراکات و کارکردهای انسانی به ربات با توجه به کارکردهای مفسده برانگیز و یا منفعت‌ساز آن.
۲. ضوابط و حدود شرعی حاکم بر فرآیند انتقال احساسات و کارکردهای انسانی به ربات.
۳. ضوابط عام و حدود شرعی کلی در موارد مختلف استفاده از امکانات و کاربردهای مختلف تکنولوژی هوش مصنوعی و ربات‌های انسان‌نما.
۴. احکام کلی و ضوابط شرعی حاکم در برنامه‌نویسی و طراحی نرم‌افزاری برای سیستم‌های مجهز به تکنولوژی هوش مصنوعی به منظور هم‌جهت‌سازی امکانات این تکنولوژی با ارزش‌های شرعی و انسانی جامعه‌ی

- اسلامی یا استفاده از آن برای تحقق مقاصد شریعت و اهداف کلی نظام اسلامی.
۵. احکام کلی و ضوابط شرعی مدیریت و هدایتگری آنلاین ربات ها و سیستم های مجهز به تکنولوژی هوش مصنوعی در چهارچوب هنجارها، قوانین و اهداف جامعه ی اسلامی.
۶. بررسی فقهی-اخلاقی ابعاد مختلف تهدید اصل کرامت و شرافت انسان توسط تکنولوژی «هوش مصنوعی فرا انسانی» و راهکارهای استفاده از امکانات این فناوری بدون ابتلاء به مفسده ی مزبور؛
۷. آینده پژوهی در خصوص آثار مثبت و منفی پدیده ی جایگزینی نقش های مختلف اجتماعی انسان با ربات (با توجه به قابلیت ها و کارکردهای انسانی ربات های انسان نما در آینده) و ابعاد فرهنگی اجتماعی و امنیتی آن و تأثیرات این پدیده بر مسائل فقهی.
۸. آینده پژوهی در خصوص قابلیت های ربات های انسان نما در انجام مشاغل انسانی و اثرات مثبت و منفی آن بر فرد و جامعه و ابعاد فقهی آن.
- توضیح: اگرچه امروزه با بکارگیری ربات ها و دستگاه های هوشمند بجای انسان در انجام وظایف شغلی تا حدودی با چالش های گسترش بکارگیری ربات بجای انسان مواجه شده ایم اما با توجه به توسعه ی فناوری های مربوط به نزدیک سازی ذهن و کارکردهای فیزیکی و بدنی ربات به انسان، قطعاً در آینده محدوده ی درگیری با این چالش ها گسترده تر خواهد شد، چالش هایی مانند: بیکاری انسان ها که تأثیرات مخربی بر روح و روان فرد و جامعه خواهد داشت. از طرفی این پدیده دارای مزایای عمده ای نیز هست که صرف نظر کردن از آنها می تواند بر سرنوشت یک کشور اثر منفی داشته باشد، مزایایی همچون: «سرعت و دقت» بالای این نوع از ربات های پیشرفته در تولید و ارتقاء کیفیت محصولات.

فقه به عنوان تئوری اداره‌ی حیات و نظام زندگی انسان‌ها در قبال چنین معضلاتی که بزودی دامن بشر را خواهد گرفت مسئول است و از الان و قبل از ابتلاء گسترده به معضلات باید به دنبال راه چاره برای آن‌ها باشد. برای مثال یکی از چالش‌هایی که فقه در این عرصه با آن مواجه می‌شود این مسئله است که چه بسا در آینده با بکارگیری گسترده ربات‌ها در مشاغل، برای حل معضل بی‌هویتی شغلی افراد، نوعی حق انتفاع مالکانه از ربات‌های کارگر برای افراد حقیقی در نظر گرفته شود، بدین گونه که دولت‌ها یا شرکت‌های خصوصی، ربات‌ها را از افراد اجاره کنند و در قبال کار ربات‌ها، حقوقی را برای مالکان آن‌ها در نظر بگیرند. اینجاست که ممکن است در تحلیل این پدیده‌ی اجتماعی با چالشی فقهی روبرو شویم و آن چالش، مسئله‌ی «نفی و مذمت سرمایه‌های باد آورده و بدون زحمت» است که از بررسی مجموع منابع اسلامی به این نتیجه می‌رسیم که دین مبین اسلام نسبت به این پدیده که افراد با سکون و رکود و صرفاً با دریافت اجاره‌ی انتفاع از املاک خود سرمایه کسب کنند، نظر مساعدی ندارد. سوال دیگری که در ذیل همین مسئله مطرح می‌شود اینست که: آیا اساساً منظر منابع اسلامی کارکردن انسان تنها طریقی برای حفظ عزت و کرامت انسان و رفع وابستگی او از دیگران است یا اصل آن در اسلام موضوعیت دارد؟

صحت یا عدم صحت شرعی ترتیب اثر به پیش‌بینی‌های -طبیعی، اقتصادی و اجتماعی- سیستم‌های مجهز به تکنولوژی هوش مصنوعی و صرف هزینه از بیت‌المال مسلمین برای آن (با توجه به عدم قطعیت و احتمال وقوع اختلال در فرآیند پیش‌بینی و از طرف دیگر مزایای اطلاع از وقوع حوادث و پدیده‌های آینده و آمادگی برای مواجهه با آن‌ها)

۹. در صورت وقوع اختلال یا اشتباه در فرآیند پیش‌بینی، ضامن جبران هزینه‌ها کیست؟

۱۰. بررسی فقهی و آینده پژوهانه‌ی نفس ورود به عرصه‌ی تحقیقات پیرامون «ذهن و هوش کوانتومی» با توجه به معضلات و مزایای آن در جهان آینده.
۱۱. مجهزسازی ربات به ذهن و هوش کوانتومی و چالش‌های اجتماعی و فقهی آن.
۱۲. فناوری «سایبورگ» (cyborg) و افزایش قابلیت‌های ذهنی، جسمی و بدنی انسان با کمک تکنولوژی هوش مصنوعی؛ ماهیت، ابعاد فقهی و تأثیرات آن بر احکام.
۱۳. بررسی فقهی مصادیق مختلف کمک‌های سخت افزاری (عملی و ابزاری) و نرم افزاری (فکری و نظری) (به دشمنان دین در راستای اهدافشان در ضربه زدن به موازین دینی و سست کردن پایه‌های اسلام است).
۱۴. بررسی مصادیق مختلف ارتکاب معاصی و تعدی به حقوق الله - غیر از حقوق الناس - بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی و ربات‌های انسان‌نما.
۱۵. توضیح: انسان به چند روش می‌تواند بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی به گناه مبادرت ورزد:
- الف: طراحی نرم افزار هوشمند و نصب آن بر روی سیستم‌ها؛
- ب: برنامه نویسی قبلی برای خود سیستم‌ها؛
- ج: فرمان لحظه‌ای به انجام گناه و مدیریت آنلاین سیستم مجهز به هوش مصنوعی؛
- د: هک کردن سیستم‌های هوش مصنوعی.
- اما مصادیقی از گناهان (تجاوز به حقوق خداوند. بحث از حقوق مردم را در مباحث بخش قضائی دنبال کرده‌ایم) که ممکن است بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی به آن‌ها مبادرت ورزیده شود:
- الف: ترویج افکار و تعالیم ضالّه در فضای مجازی و حقیقی؛

ب: انجام قمار بوسیله‌ی سیستم‌های مجهّزه هوش مصنوعی یا بازی‌های هوشمند؛

ج: آلت قرار دادن ربات در انجام بیع محرّمات و...

۱۶. بررسی فقهی و مصداقی نفس تولید و گسترش آن دسته از فناوری‌های تکنولوژی هوش مصنوعی که مستقیماً و رأساً موجب وقوع فساد یا ظلم و یا ترویج گناه نمی شوند منتها با ارتقاء سطح آن‌ها در راستای وقوع فساد و ظلم بکاربرده خواهند شد.

۱۷. بررسی فقهی و مصداقی نفس تولید و گسترش آن دسته از فناوری‌های تکنولوژی هوش مصنوعی که امکان و احتمال سوء استفاده از آن‌ها برای ایجاد فساد و ظلم یک احتمال جدی است.

۱۸. راهکارهای استفاده از امکانات و قابلیت‌های هوش مصنوعی برای ترویج و تحقق امر به معروف و نهی از منکر عملی و نیز ریشه کن کردن فساد در جامعه .

۱۹. مصادیق و موارد شرعی و غیر شرعی استفاده از گجت‌های هوشمند ذهن خوان.

۲۰. مصادیق و موارد شرعی و غیر شرعی استفاده از فناوری «بیومتریک» (فناوری هوشمند کشف اسرار خصوصی از راه تحلیل گفتار و رفتار).

مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی

۱. سیاست‌های کلی نظام اسلامی درخصوص مدیریت تولید فناوری‌های جدید هوش مصنوعی به منظور استفاده‌ی بهینه از دستاوردهای این فناوری‌ها در راستای اهداف نظام اسلامی و رفع وابستگی‌ها و نیز جلوگیری از خارج کنترل شدن این فناوری‌ها.
۲. سیاست‌های کلی نظام اسلامی در خصوص حفظ حریم خصوصی و آزادی‌های قانونی و مدنی افراد، در چالش گسترش مصارف عمومی از تکنولوژی هوش مصنوعی و رباتیک.
۳. سیاست‌های کلی نظام اسلامی در خصوص حفاظت از فضای زیست محیطی و جوی و نیز فرهنگ و اخلاق عمومی از اثرات مخرب فناوری‌های نوین هوش مصنوعی.
۴. بررسی فقهی ابعاد مختلف سوء استفاده‌های کفار از تکنولوژی هوش مصنوعی برای تسلط بر مسلمین در فضای مجازی و حقیقی و لزوم جلوگیری از آن براساس مفاد قاعده‌ی «نفی سبیل».
۵. بررسی فقهی ابعاد مختلف کمک‌های نرم افزاری و سخت افزاری به دشمنان دین که هدفشان ضربه زدن به نظام اسلامی است.
۶. بررسی فقهی نوع عملکرد مجرمانه جرم‌های سیاسی-امنیتی در بستر تکنولوژی هوش مصنوعی.

۷. بررسی امکان یا عدم امکان استفاده از فناوری «هوش و منطق فازی» در تعیین جزئی میزان تطابق قوانین و دستورالعمل‌های حکومتی با موازین شریعت.
۸. «شهر هوشمند» ماهیت، کارکردها و ضوابط شرعی حاکم بر ساخت و مدیریت آن.
۹. ضوابط کلی و حدود شرعی استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی در مراحل مختلف دولت الکترونیک.
۱۰. شیوه‌های تخلیه‌ی اطلاعاتی بوسیله‌ی «چت بات» ها و احکام فقهی آن.
۱۱. بررسی فقهی کارکردهای فناوری «نانوربات» در تجسس و چالش‌های سیاسی-امنیتی آن.
۱۲. بررسی فقهی حک کردن و دریافت اطلاعات سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی بدون اذن مالک توسط کارشناسان امنیتی.
۱۳. حدود و ضوابط شرعی استفاده از فناوری «ربات پلیس».
۱۴. بررسی فقهی چگونگی کاربرست تکنولوژی هوش مصنوعی در فرآیند اجرای اصل ۹۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان ابزار صناعی کنترل و نظارت بر قدرت.
۱۵. بررسی فقهی منافع و مضرات جهش میزان تولیدات کشاورزی با استفاده از ماشین‌های مجهز به هوش مصنوعی در مراحل کاشت، داشت و برداشت و اثرات سیاسی-اجتماعی آن.
۱۶. بررسی فقهی استفاده از ربات‌ها و سیستم‌های هوشمند مصنوعی در مشاغل تولیدی و راهکارهای رفع تزاخم منافع آن در بالا بردن سطح تولید و کیفیت و در نتیجه بالا بردن داری‌های عمومی دولت اسلامی با مفاسد آن (مانند: افزایش نرخ بیکاری)
۱۷. بررسی فقهی حق امتیاز یا حق انحصار در سیستم‌های مجهز به تکنولوژی هوش مصنوعی.

۱۸. فناوری «aml» تکنولوژی هوش مصنوعی وضوابط شرعی کاربست آن بر ضد پولشوئی‌های سیستمی و نظام یافته.
۱۹. لزوم یا عدم لزوم قابل شناسایی، تشخیص و احراز هویت شدن ربات‌های هوشمند و نیز شناسنامه دار شدن آن‌ها.
۲۰. آینده پژوهی پیرامون وضع قوانین و مقررات مورد نیاز در جهان آینده به منظور تحقق همزیستی مسالمت آمیز انسان و ربات و رعایت حقوق متقابل آن‌ها.
۲۱. بررسی فقهی لزوم یا عدم لزوم دولتی سازی (انحصارسازی دولتی) فرآیند تولید و توزیع فناوری‌های مربوط به عرصه‌ی هوش مصنوعی به منظور نظارت و کنترل بیشتر بر روند تولید نرم افزاری و سخت افزاری آن‌ها.
۲۲. بررسی جوانب اعطاء حق شهروندی به ربات‌های انسان‌نمای تولید داخل و خارج (چنانکه دولت عربستان سعودی به ربات «سوفیا»؛ ساخت هنگ کنگ، حق شهروندی اعطاء کرد)
۲۳. بررسی جوانب الزام ربات‌های انسان‌نمای خودآگاه به تعهد عملی به قوانین و هنجارهای اجتماعی به منظور جلوگیری از ایجاد اختلال نظام.
۲۴. بررسی فقهی چگونگی حراست از مالکیت‌های فکری در فضای مجازی و کشف سرقت‌های علمی در این فضا با استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی.
۲۵. بررسی فقهی ابعاد مختلف حضور ربات‌های انسان‌نما در جمع خانواده. توضیح: امروزه با توجه به توسعه فناوری ربات‌های انسان‌نمای خودآگاه و خلاق بسیاری از خانواده‌ها - خصوصاً در جوامع توسعه یافته - تمایل بیشتری دارند که از قابلیت‌های این فناوری در جمع خانوادگی خود بهره ببرند و این حضور قطعاً در جهان آینده، پررنگ‌تر خواهد شد. اما آنچه که تا کنون از حضور ربات در جمع خانواده، نمود پیدا کرده است در موارد مختلفی تقسیم بندی می‌شود:
۱. حضور ربات‌های انسان‌نما در جمع خانواده به عنوان ابزار:

برای نمونه: شرکت کاوادای ژاپن، رباتی را به نام «hrp» طراحی کرده است که به عنوان دستیار در محل کار یا زندگی افراد به یاری آن‌ها می‌پردازد یا انستیتوی صنایع پیشرفته‌ی ژاپن رباتی را به نام «paru» طراحی کرده است که مخصوص امداد رسانی به سالمندان در محیط خانه است.

۲. حضور ربات‌های انسان‌نما در جمع خانواده به عنوان انیس، فرزند خوانده یا با کاربردی شبیه حیوانات خانگی:

برای مثال: شرکت هانسون رباتیک هنگ‌کنگ رباتی را به نام «سوفیا» ابداع کرده است که قابلیت تکلم، درک احساسات طرف مقابل و درک شرایط و اتفاقات پیرامونی خود را دارد و به عنوان نسل اول فناوری «ربات‌های اجتماعی» مطرح شده است. جالب آنکه کشور عربستان نیز به این ربات تابعیت عربستانی اعطا کرده است.

همچنین جدیداً با توسعه‌ی دانش «اینماترونیک» (دانش شناخت مدل‌های متحرک موجودات و جانوران) ربات‌های «بیومیمتیک» و «بیومورنیک» ابداع شده‌اند که قابلیت تقلید نوع زیست حیوانی و انسانی را دارد.

۳. حضور ربات‌های انسان‌نما در جمع خانواده به عنوان همسر:

این نوع کاربرد ربات‌های انسان‌نمای خلاق اگرچه بعید و دور از واقعیت به نظر می‌رسد ولی در کشورهایی مثل: چین، ژاپن و فرانسه به طور موردی تحقق پیدا کرده است و گاهی خبرهایی از این کشورها در خصوص ازدواج ربات‌سازها ساخته‌های دست خود به گوش می‌رسد. این درحالیست که «دیوید لوی»، دانشمند انگلیسی در کتاب «عشق و رابطه‌ی زناشویی با ربات» احتمال می‌دهد که تا سال ۲۰۵۰ و به واسطه‌ی توسعه‌ی زیاد علوم مربوط به تکنولوژی رباتیک، تشکیل زندگی با ربات‌ها امری کاملاً واقعی و مرسوم خواهد شد.

مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های پزشکی و زیستی

۱. حدود و ضوابط شرعی کلی استفاده از ربات‌های جراح و ربات‌های پزشک در درمان بیماری‌ها.
۲. ابعاد فقهی رفع ضرورت رجوع به پزشک غیرهمجنس با وجود ربات‌های پزشک و جراح.
۳. «بیوبات‌ها» و ربات‌های بیولوژیک، ماهیت، مصادیق و ابعاد فقهی آن.
۴. ویرایش‌ها و دستکاری‌های ژنتیکی و تعیین توالی ژنتیکی بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی و ابعاد فقهی آن.
۵. ایجاد جهش‌های ژنتیکی در مواد غذایی، خوراکی و گیاهی و ابعاد فقهی آن.
۶. «ژن هوشمند»؛ ماهیت، مصادیق و احکام فقهی آن.
۷. نفس ورود تحقیقاتی به مباحث حوزه «ژن هوشمند» و گسترش تحقیقات آن در این زمینه (با توجه به کارکردهای آن در حیات آینده‌ی بشر و منافع و مضرات این تکنولوژی نسبت به نسل بشر)
۸. تکنولوژی «نانوربات‌ها»؛ ماهیت و کاربردهای آن در تشخیص و درمان بیماری‌ها و احکام فقهی آن.
۹. تکنولوژی «شبک‌های هوشمند بیزی» (bayesian network)؛ ماهیت و کاربردهای آن در مسائل پزشکی و احکام فقهی آن.

۱۰. کاربرد تکنولوژی هوش مصنوعی در حل معضلات زیست محیطی و ابعاد فقهی آن.
 ۱۱. تشخیص بیماری بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی و ابعاد و تأثیرات آن بر احکام فقهی.
- توضیح: امروزه فناوری‌های جدید تکنولوژی هوش مصنوعی بصورت گسترده در مصارف پزشکی بکار برده می‌شوند. از جدیدترین فناوری‌های این تکنولوژی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
۱. فناوری «گشتالت عمیق»
 ۲. کپسول‌های هوشمند (که با حضور میدانی در بدن انسان، محل حضور امراض و بیماری‌ها را پیمایش می‌کنند و اطلاعات آن را در همان لحظه به سیستم‌های دریافتی ارسال می‌کنند.)
 ۳. فناوری ربات‌های « بیومتریک» که قابلیت تشخیص بیماری از رنگ چهره و چشم و نیز بوی دهان را دارند و...

مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه‌های مالی، تجاری و معاملات

مسائل کلی

۱. صحت یا عدم صحت شرعی مالکیت ربات مجهز به هوش مصنوعی بر مال یا تملیک مال برای آن و شروط صحت معاملات ربات‌ها.
توضیح: دو نوع کلی تکنولوژی هوش مصنوعی در ربات، یعنی؛ ربات‌های واکنش‌گرو خودآگاه هر دو می‌توانند چه در فضای مجازی و چه حقیقی به انجام مبادلات و خرید و فروش مبادرت ورزند. در نوع اول یا با برنامه نویسی و طراحی نرم افزار و یا با هدایتگری آنلاین و در نوع دوم با طراحی های خود ربات. سؤال اساسی اینست که: اقدام ربات به خرید و فروش، تحت چه عنوانی شرعاً صحیح واقع می‌شود؟ آیا صحت معاملات ربات‌ها منوط به «آلت» بودن برای خرید فروش از سوی مالک یا نماینده و یا وکیل مالک بودن است یا خود آن‌ها هم به عنوان مالک می‌توانند به خرید و فروش مبادرت ورزند؟ وارث اموال ربات مجهز به هوش مصنوعی - بنابر قبول صحت تملک مال توسط آن - چه کسی است؟ (شرکت پردازنده یا امام حاکم جامعه‌ی اسلامی - بنابر قاعده «الإمام وارث من لا وارث له» -؟)
۲. حدود کلی و ضوابط شرعی خرید و فروش ربات‌ها و سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.

۳. شمول یا عدم شمول ادله ی نهی از بیع غرر در معاملات ربات‌های مجهز به هوش مصنوعی (با توجه به ریسک پذیر بودن معاملات با ربات و یا هوش مصنوعی به سبب قابل نفوذ و دستکاری بودن و نیز ایجاد اختلالات نرم افزاری آن‌ها).
۴. شروط و ضوابط فقهی هوشمندسازی قراردادهای تجاری بین اشخاص و شرکت‌ها و ارگان‌های حقیقی و حقوقی.
۵. راهکارهای پیش‌بینی و برآورد سود معاملات تجاری توسط هوش مصنوعی قبل از انعقاد قرارداد و ابعاد فقهی آن.

مسائل مربوط به حوزه بانک و بورس

۱. بررسی ماهیت و ابعاد «بانکداری الکترونیکی» و احکام و ضوابط شرعی حاکم بر آن.
۲. راهکارهای طراحی و استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی به منظور ایجاد شفافیت مالی و اعتباری در نظام بانکی و ضوابط شرعی حاکم بر آن.
۳. راهکارهای استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی به منظور طراحی قراردادهای نوین بانکی و تجاری مطابق با ضوابط شرعی و متناسب با شرایط مالی هریک از مشتریان.
۴. راهکارهای استفاده از قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی برای رد یابی چالش‌گاه‌های ربا در نظام بانکداری کشور.
۵. راهکارهای استفاده از قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی برای کنترل حجم پول در بانکداری بدون ربا و اثرات فقهی آن.
۶. راهکارهای استفاده‌ی صحیح و شرعی از تکنولوژی هوش مصنوعی برای تضمین حفظ اصل سپرده‌های بانکی و برآورد سود سپرده‌ها.

۷. ضوابط شرعی استفاده از تکنولوژی «شبکه های عصبی مصنوعی» (artificial network) برای کشف راه حل های پیچیده بانکی برای تحقق مقاصد مختلف (اعم از: کنترل نقدینگی، افزایش پایه پولی، کنترل حجم پول، حفظ ارزش پول ملی، کاهش هزینه های مالی، مثبت کردن تراز مالی و افزایش اعتبار بانکی و...)
۸. حدود شرعی و ضوابط فقهی کاربست تکنولوژی هوش مصنوعی در بازار معاملات سهام و سایر بازارهای مالی.

مسائل مربوط به کاربردهای فناوری های نوین هوش مصنوعی در مسائل تجاری

۱. «معاملات الگوریتمی»؛ بررسی ماهیت، مصادیق و ضوابط شرعی حاکم بر آن.
۲. ابعاد فقهی اطمینان بخشی به معاملات غرری با استفاده از الگوی تجارت الگوریتمی.
۳. تبیین نوع کارکرد هوش مصنوعی در «معاملات مدیریت پرتفوی» (portfolio) و ضوابط فقهی حاکم بر آن.
۴. میزان اعتبار شرعی و استحکام قراردادهای تجاری تحت پوشش سیستم هوشمند یارانش ابری.
۵. «وب معنایی»؛ ماهیت و کاربردهای آن در استحکام بخشی شرعی به قراردادهای تجاری و تطبیق سازی آن ها با ضوابط معاملات شرعیه.
۶. تکنولوژی «هوش فازی» و کاربردهای آن در بیم سنجی در مسائل بانک، بیمه و بورس و در سایر معاملات تجاری و ضوابط فقهی حاکم بر آن.
۷. بررسی فقهی استفاده از تکنولوژی «شبکه های هوشمند بیزی» (bayesian network) برای تعیین میزان ریسک معاملات تجاری.

۸. ابعاد فقهی استفاده از تکنولوژی تشخیص هوشمند ناهنجاری (anomaly detection) در کشف میزان تطابق قراردادهای بانکی با عقود شرعیه.
۹. فناوری «ربات های مشاور مالی» (robo advisor) و داده های فقهی لازم برای آن به منظور ارائه ایده های مطابق با موازین شرع از سوی آن.

مسائل مربوط به حوزه خرید و فروش و قراردادهای الکترونیکی

۱. کاربردهای تکنولوژی هوش مصنوعی در مدیریت، برنامه ریزی و شبکه سازی در تجارت تعاونی الکترونیکی و ضوابط فقهی حاکم بر تجارت های تعاونی الکترونیکی.
۲. قواعد حاکم بر ایجاب و قبول در مبادرت هوش مصنوعی به انعقاد قراردادهای الکترونیکی محض (قراردادهایی که تمام مراحل خرید و فروش آنها در فضای مجازی و الکترونیکی به وقوع می پیوندد) که خود دارای ابعاد مختلفی است (اعم از: شرایط تحقق ایجاب کامل و نافذ شرعی در تجارت الکترونیک، شرایط تحقق قبول کامل و نافذ در تجارت الکترونیک، وصول ایجاب به مخاطب در ارتباطات الکترونیکی، تطابق ایجاب و قبول در ارتباطات الکترونیکی و...)
۳. بررسی اعتبار یا عدم اعتبار کشف تدلیس در قراردادهای الکترونیکی بوسیله ی تکنولوژی هوش مصنوعی.
۴. نحوه ی طرح خیارات در قراردادهای الکترونیکی (خصوصاً خیار مجلس، خیار غبن و خیار رؤیت)

سایر مسائل

۱. بازاریابی هرمی و شبکه‌ای توسط تکنولوژی هوش مصنوعی و احکام فقهی آن و راهکارهای استفاده از این تکنولوژی برای حفظ سرمایه‌ی مشتریان در این نوع از تجارت.
۲. ماهیت و مصادیق مالکیت معنوی ربات‌های هوشمند و احکام آن.
۳. «تجارت هوشمند» و تجارت رباتیک (تجارت‌هایی که انسان به جز در طراحی و برنامه‌نویسی اولیه‌ی نرم افزارهای تجاری هوشمند، هیچ نوع دخالتی در نوع و تنظیم معاملات و همچنین مراحل خرید و فروش ندارد)؛ ماهیت، مصادیق و احکام فقهی آن.
۴. راهکارهای استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی برای تعیین میزان پورسانت در معاملات (به منظور جلوگیری از اجحاف در حقوق دیگران) و ابعاد فقهی آن.
۵. بررسی فقهی چگونگی کاربست تکنولوژی هوش مصنوعی برای توزیع عادلانه ثروت‌های عمومی و انفال بین مستضعفین.
۶. صحت یا عدم صحت شرعی انعقاد عقد مضاربه با ربات مجهز به هوش مصنوعی و ضوابط فقهی آن.
۷. اعتبار یا عدم اعتبار شرعی مبادرت ربات به «حیازت» به نفع مالک.
۸. بررسی فقهی حق انحصار علمی و مالی شرکت‌های پردازنده هوش مصنوعی.
۹. شروط و ضوابط شرعی اجاره و استیجار ربات‌ها و سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.

۱۰. در مواردی که فعل و عمل سبب ملکیت می‌شود (احیاء زمین موات، استخراج معدن، اصطیاد مروارید و یا صید حیوانات)، آیا فعل ربات نیز موجب ملکیت مالک آن نیز می‌شود یا خیر؟
۱۱. صحت یا عدم صحت شرعی شراکت و انعقاد عقد شراکت بین انسان و سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی و ضوابط شرعی حاکم بر آن و نیز مسأله‌ی شروط ضمان در این نوع از شراکت ضوابط شرعی شراکت در عین و منافع ربات‌های هوشمند.
۱۲. مثلی یا قیمی بودن ربات‌های انسان‌نما.
۱۳. تکسب و کسب درآمد بوسیله‌ی ربات یا هوش مصنوعی با انجام افعال واجب بر انسان.
۱۴. بررسی ابعاد فقهی ارزش‌گذاری و قیمت‌گذاری بر کالاها با استفاده از قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی.

مسائل فقهی هوش مصنوعی در عرصه های قضائی

کارکردها و کاربردهای تکنولوژی هوش مصنوعی در جرم شناسی و کشف جرائم و مجرمین و ابعاد فقهی-حقوقی آن

۱. کشف جرم و مجرم توسط هوش مصنوعی از راه بررسی صحنه‌ی جرم .

۲. کشف جرم و مجرم توسط تکنولوژی هوش مصنوعی از راه تعیین هویت اشخاص .

توضیح: هوش مصنوعی می تواند از راه های متعددی در تعیین هویت اشخاص نقش داشته باشد که بخشی از آنها عبارتند از:

الف- راه تن پیمایی (تشخیص و اندازه گیری و مقایسه ی اندام های فیزیکی بدن)؛

ب- تشخیص آثار و بقایای انسانی (دندان شناسی، ناخن شناسی، آثارپا، موها و الیاف و خون شناسی)؛

ج- چهره سازی؛

د- انگشت نگاری؛

ه- تصویرنگاری سریع و دقیق .

۳. کشف معماهای جنایی از راه فرضیه سازی و تقویت فرضیه ها (خصوصاً بوسیله ی تکنولوژی شبکه های بی‌زی)

۴. کشف جرم و مجرم توسط تکنولوژی هوش مصنوعی از راه بررسی عوامل وراثتی و روانی.
۵. کشف جرم و مجرم توسط تکنولوژی هوش مصنوعی از راه بررسی، تشخیص و تطبیق شگردسازی‌ها.
۶. کشف جرم و مجرم توسط فناوری «دروغ سنج هوشمند» تکنولوژی هوش مصنوعی.
۷. کشف جرم و مجرم - خصوصاً در جرایم پزشکی - توسط فناوری «نانو ربات» تکنولوژی هوش مصنوعی.
۸. کشف جرم و مجرم توسط فناوری «گجت‌های ذهن خوان» تکنولوژی هوش مصنوعی.
۹. کشف جرم و مجرم توسط فناوری «بیومتریک» (کشف اسرار از راه دریافت و تحلیل گفتار و رفتار).

کاربردهای تکنولوژی هوش مصنوعی در رعایت تناسب جرم و مجازات و ابعاد فقهی - حقوقی آن

۱. رعایت تناسب بین شدت جرم و میزان مجازات بوسیله‌ی فناوری «سیستم های فازی».
۲. رعایت تناسب بین شدت جرم مستوجب تعزیر و میزان و نوع تعزیر.

سایر کاربردهای قضائی تکنولوژی هوش مصنوعی و ابعاد فقهی آن

۱. قابلیت‌های جدید تکنولوژی هوش مصنوعی در مراقبت الکترونیکی (برای نمونه: مراقبت الکترونیکی از رفتار زندانیان، کنترل آمد و شد متهمان

- کنترل آمد و شد مجرمان آزاد به قید وثیقه، کنترل رفتار مجرمان در حبس خانگی و ...)
۲. قابلیت‌های فناوری داده‌کاوی تکنولوژی هوش مصنوعی برای کشف الگوی ارتکاب جرائم برای پیشگیری از وقوع جرم یا دسته‌بندی متغیرها و ویژگی‌های جرم و طبقه‌بندی آن‌ها و استفاده از آن‌ها در تکنیک‌های جرم‌شناسی.
 ۳. قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی برای بررسی صحت و سقم روند انجام تحقیقات و نیز صدور حکم از سوی قاضی و نوع عملکرد محاکم قضائی.
 ۴. قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی در حراست از مالکیت‌های فکری، معنوی و کشف سرقت‌های علمی و معنوی در فضای مجازی.

ابعاد مختلف تحقق جرم در بستر تکنولوژی هوش مصنوعی

۱. بررسی فقهی - حقوقی نوع عملکرد سارقانه‌ی سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی در سرقت‌های اطلاعاتی از یکدیگر.
۲. بررسی فقهی - حقوقی سرقت هویت افراد در فضای مجازی بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی.
۳. بررسی فقهی - حقوقی مصادیق مختلف کلاهبرداری بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی.
۴. بررسی فقهی - حقوقی ایجاد خسارت (تغییر، تخریب، ایجاد اختلال و یا پاک کردن) داده‌ها و برنامه‌های سیستم‌های الکترونیکی بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی.
۵. بررسی فقهی - حقوقی نوع و مصادیق عملکرد مجرمانه‌ی سیاسی - امنیتی در بستر تکنولوژی هوش مصنوعی.

۶. بررسی فقهی - حقوقی نوع استفاده مجرمانه از تکنولوژی هوش مصنوعی در «عملیات سابتاژ» (خرابکاری های رایانه ای و اینترنتی به قصد تخریب زیر ساخت ها و یا اختلال در سیستم های کلان نظامی، سیاسی و اقتصادی).
۷. بررسی فقهی - حقوقی تجاوز به حریم شخصی و سلب آزادی های قانونی و مدنی افراد بوسیله ی تکنولوژی هوش مصنوعی.
۸. بررسی فقهی - حقوقی نوع کارکرد تکنولوژی هوش مصنوعی در تطهیر پولشویی در تجارت الکترونیک.
۹. بررسی فقهی - حقوقی کاربردهای مجرمانه ی «بات نت» ها در تکنولوژی هوش مصنوعی.
۱۰. «قلب حقیقت» و نوع کاربری های مجرمانه توسط هوش مصنوعی در این عرصه.
۱۱. بررسی فقهی - حقوقی ابعاد مختلف استفاده های انسان از هوش مصنوعی در قتل، مباشرتاً یا تسبیحاً

سایر مسائل حقوقی

۱. بررسی مصداقی مبادرت هوش مصنوعی خودآگاه به انواع جرائم - بدون دخالت انسان - نحوه ی تعیین مجازات برای آن.
 ۲. بررسی چگونگی احراز قصد وانگیزه ی مجرمانه در مبادرت ربات خودآگاه به جرم.
 ۳. بررسی فقهی - حقوقی ابعاد مبادرت انسان به ارتکاب جرم بوسیله ی تکنولوژی هوش مصنوعی
- توضیح: مبادرت انسان به جرم بوسیله ی هوش مصنوعی در سه حالت قابل تصور است:
- الف - برنامه نویسی و طراحی نرم افزار برای انجام جرم بوسیله ی هوش مصنوعی.

ب- هدایتگری و کاربری آنلاین با هدف انجام جرم بوسیله‌ی هوش مصنوعی.
 ج- نفوذ و هک کردن سیستم های هوش مصنوعی برای انجام جرم بوسیله‌ی هوش مصنوعی)

۴. بررسی فقهی - حقوقی مبادرت انسان به جرم بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی در صورت قابل شناسایی نبودن سیستم یا مالک و هدایتگر آن لاین (چه کسی محکوم به تحمل مجازات است؟ احقاق حقوق دیگران و یا جبران خسارت آنها چگونه خواهد بود؟)

۵. بررسی فقهی - حقوقی ابعاد مختلف مبادرت به جرم بوسیله‌ی ربات هوشمند و تکنولوژی هوش مصنوعی از طریق ترک فعل.

۶. بررسی فقهی - حقوقی مصادیق و ابعاد مختلف معاونت در جنایت بوسیله‌ی تکنولوژی هوش مصنوعی.

۷. بررسی فقهی - حقوقی اعتبار یا عدم اعتبار کاربرست تکنولوژی هوش مصنوعی به عنوان قاضی و راهکارهای شبیه سازی فرآیند قضاوت معتبر شرعی هوش مصنوعی با انسان.

توضیح: یکی از ملاحظات فقهی در این مسأله این نکته است که در تمام شروطی که شارع برای قاضی تعیین فرموده است، مثل: بلوغ، عقل ایمان، اجتهاد و عدالت؛ آیا می توان مناط را مصونیت قاضی از خطاهای ناشی از هوای نفس یا ضعف علم و عمل دانست یا خیر؟.

نکته‌ی دیگر آنکه آیا ملاک در قضاوت معتبر شرعی اقرب بودن نظر قاضی به حق و صرف احقاق حق شاکیان است و انسان بودن قاضی در این بین موضوعیت ندارد؟ - چراکه در زمان صدور شروط قاضی و قضاوت؛ قاضی شدن غیر انسان ممکن و متصور نبوده است - که در اینصورت از آنجا که احکام صادره از سوی هوش مصنوعی در احقاق حقوق افراد می تواند اقرب باشد، استفاده از آن بی اشکال بلکه در صورت امکان آن واجب است.

ناگفته نماند که طبق تحقیقات دادگاه حقوق بشر اروپا در بررسی حدود هفتاد و پنج درصد پرونده‌های قضائی توسط تکنولوژی هوش مصنوعی؛ در ۷۹٪ درصد پرونده‌ها نظر هوش مصنوعی با قاضی انسان یکسان بوده است با این تفاوت که سرعت رسیدگی به پرونده‌ها توسط هوش مصنوعی چند ده برابر بوده است)

۸. بررسی فقهی - حقوقی اعتبار یا عدم اعتبار کاربست تکنولوژی هوش مصنوعی به عنوان وکیل در دعاوی قضایی.

۹. بررسی فقهی - حقوقی اعتبار یا عدم اعتبار کاربست تکنولوژی هوش مصنوعی به عنوان شاهد عادل.

توضیح: ربات هوشمند یا به طور کلی تکنولوژی هوش مصنوعی می‌تواند شهادت خود را با ارائه‌ی مستندات - خصوصاً تصویری - همراه کند ولی سؤالی که ایجاد می‌شود اینست که در اینصورت؛ آیا هوش مصنوعی به عنوان شاهد می‌تواند به کمک قاضی بیاید یا به عنوان ضابط جمع‌آوری ادله و قرائن؟

سؤال دیگر آنکه در صورت قبول شهادت ربات هوشمند و سیستم مجهز به هوش مصنوعی؛ وزن شهادت آن به چه اندازه است؟ به وزن شهادت مرد یا دوزن یا به وزن شهاداتی که نیازمند انضمام قسم به آن‌هاست؟

سؤال دیگر آنکه در صورت تراحم مورد شهادت انسان و هوش مصنوعی تکلیف چیست؟)

۱. نافذیت یا عدم نافذیت شرعی کارکرد تکنولوژی هوش مصنوعی در جمع‌آوری قرائن و دلایل برای قاضی.

۲. نافذیت یا عدم نافذیت کارکرد تکنولوژی هوش مصنوعی به عنوان جایگزین قسم در مواردی که ثبوت بینه به انضمام قسم است.

۳. ضامن در صورت ایجاد خسارت از سوی ربات هوشمند یا سیستم مجهز به هوش مصنوعی چه کسی است؟ (مالک، برنامه‌نویس، هدایتگر آنلاین یا شرکت پردازنده؟)

۴. حکم تصرفات ربات هوشمند خودآگاه در مال مالک یا مال دیگری بدون اذن و اطلاع مالک (در صورت تصرف ربات در مال مالک؛ آیا می توان شرکت پردازنده را ضامن دانست؟)
۵. حکم تصرفات ربات هوشمند خودآگاه در وجود خودش بدون اذن و اطلاع مالک.
۶. مسئولیت ضرر و زیان ناشی از اختلالات نرم افزاری در تکنولوژی هوش مصنوعی.
۷. بررسی فقهی - حقوقی حقوق متقابل انسان و ربات های انسان نما. توضیح: آیا ربات هایی با کارکرد و شخصیتی شبیه انسان اساساً حقوقی دارند یا خیر؟ و در صورت قبول حق و حقوق داشتن آنان؛ آیا حقوق آن ها از سنخ حقوق بشر است یا مثلاً حقوق حیوانات؟ در صورت اول؛ آیا آن ها نیز مانند انسان دارای حق آزادی اندیشه و بیان یا آزادی عمل در محدوده قوانین یا حقوق شهروندی هستند یا خیر؟
۸. بررسی فقهی - حقوقی امکان یا عدم امکان اعطاء شخصیت حقوقی به ربات ها.
۹. مسئولیت حقوقی خطاهای ربات پزشک در انجام فعالیت های پزشکی.
۱۰. بررسی فقهی - حقوقی انواع واکنش های کیفری ممکن علیه ربات های خودآگاه مجرم (اعدام - به معنای حذف قوهی مستقل ربات یا از کار انداختن نرم افزار اجرایی - یا حبس و یا الزام به انجام کارهای عام المنفعه)
۱۱. بررسی فقهی چگونگی تحقق ضمان مستوفات ربات هوشمند و هوش مصنوعی.
۱۲. بررسی کارکرد هوش مصنوعی در خصوص نظارت مستمر بر عملکرد قیّم در جهت حفظ اموال محجور.

سائر مسائل فقهی مربوط به تکنولوژی هوش مصنوعی

۱. بررسی فقهی حکم مجهز شدن نیروهای نظامی جامعه‌ی اسلامی به ربات‌های جنگجو، عملاً به مقتضای مفاد آیه‌ی «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ»^۱ و به دلیل لزوم حفظ دماء مسلمین.
۲. بررسی فقهی تحقق یا عدم تحقق «قیام من به الکفایة» و رفع حکم وجوب کفائی جهاد از مسلمین در صورت استفاده از ربات‌های جنگجو در جهاد مسلحانه.
۳. ابعاد فقهی بکارگیری تکنولوژی هوش مصنوعی در عرصه‌ی «دفاع و جهاد سایبری» با تمرکز بر کاربردهای تکنولوژی تشخیص هوشمند ناهنجاری سایبری (anomaly detection) در تشخیص نفوذ سایبری.
۴. راهکارهای استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی برای نفی سسلطه‌ی کفار بر فضای سایبری جامعه‌ی اسلامی و ابعاد فقهی آن.
۵. اعتبار یا عدم اعتبار شرعی استفاده از ربات‌های انسان‌نما و مجهز به هوش مصنوعی به عنوان: حکم، شاهد، قاضی، وکیل، ضامن، ضابط، اجیر، عامل حدّ و تعزیر.
۶. موارد کمک‌گیری حاکم از قابلیت‌های تکنولوژی هوش مصنوعی (مانند: تعیین میزان دیه در مواردی که تعیین آن به عهده‌ی حاکم گذاشته شده است).

۷. تکلیف شرعی در موارد تراحم حکم حاکم با نتیجه‌ی حاصل از پردازش‌های هوش مصنوعی چیست؟ (با توجه به اینکه چه بسا حکم حاصل از پردازش‌های هوش مصنوعی أقرب به واقع باشد)
۸. حکم استفاده از سیستم‌ها و ربات‌های مجهز به تکنولوژی هوش مصنوعی برای احراز بیّنه شرعی در مسائل مختلف فقهی نمونه‌هایی از آن عبارتند از:

- ۱- قیام بیّنه بوسیله‌ی هوش مصنوعی برای اثبات جهت قبله؛
 - ۲- قیام بیّنه بوسیله‌ی هوش مصنوعی برای علم به دخول وقت؛
 - ۳- جایگزینی نتیجه‌ی پردازش‌های هوش مصنوعی بجای شهادت عدلین بر اثبات رویت هلال؛
 - ۴- جایگزینی نتیجه‌ی پردازش‌های هوش مصنوعی بجای شهادت عدلین بر اثبات عدالت و اجتهاد مجتهد.
 - ۵- جایگزینی نتیجه‌ی پردازش‌های هوش مصنوعی بجای شهادت نساء در مواردی که اطلاع رجال از آن‌ها ممکن نیست.
 - ۶- انضمام حکم هوش مصنوعی به شهادت نساء برای اثبات مورد شهادت در مواردی که تعداد زن‌ها کافی نیست.
 - ۷- احراز عدم وجود ماء برای تنجّز تکلیف به تیمم با قابلیت‌های هوش مصنوعی در پیمایش ماهواره‌ای مختصات جغرافیایی و موارد بسیار دیگر...
۹. صحت یا عدم صحت شرعی جایگزینی اعتماد به حکم هوش مصنوعی بجای راه‌حل‌هایی مثل: قرعه .
- توضیح: جریان قاعده‌ی قرعه در مسائل فقهی منوط به تحقق دو شرط است:
- الف. مورد منازعه مربوط به حق الناس باشد و نه حق الله؛
- ب. راه حلّی مبنایی، منطقی و عقلانی برای حل منازعه وجود نداشته باشد.

قابلیت‌هایی که ما از هوش مصنوعی سراغ داریم می‌تواند مانع تحقق شرط دوم شود.

۱۰. بررسی فقهی اصل تحقق یا عدم تحقق «قیام من به الکفایه» در صورت استفاده از ریات بجای انسان در موارد واجبات کفائیه.

۱۱. بررسی ابعاد مختلف استفاده از تکنولوژی هوش مصنوعی برای تنظیم

مصارف و توزیع عادلانه‌ی خمس و زکات (با توجه به قدرت تکنولوژی

هوش مصنوعی در پیمایش و شناسایی مصادیق مصرف خمس و زکات)

۱۲. ضوابط و راهکارهای شرعی و عملی برای جلوگیری از گسترش استفاده‌های

لهوی و سرگرم‌کننده از سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.

۱۳. پدیده‌ی «بازی‌های هوشمند»؛ ماهیت، مصادیق و ابعاد فقهی آن (با

توجه به اینکه این‌گونه بازی‌ها غالباً متضمن مفاسدی همچون: اعتیاد به

این‌گونه بازی‌ها، بیهوده و لهو و لعب بودن آن‌ها، از دست دادن سرمایه‌های

هنگفت مادی و معنوی و... هستند).

۱۴. بررسی فقهی ابعاد ابتلاء یا عدم ابتلاء به قمار در بازی‌های کاربران با

نرم افزارها و بازی‌های هوشمند (با توجه به اینکه بازی‌های هوشمند به

دلیل امکان همیشگی آن‌ها برای تقلب و طراحی راه‌هایی برای فرار از

شکست، غالباً قابل شکست خوردن نیستند).

۱۵. ضوابط کلی و حدود شرعی‌ای که در طراحی بازی‌های هوشمند باید

رعایت شود.

۱۶. بررسی فقهی استفاده از تکنولوژی «دروغ سنج» در مسائل مختلف

اجتماعی (معاملات، ازدواج و...).

۱۷. بررسی فقهی و شناخت نوع عملکرد سارقانه‌ی سیستم‌های مجهز به

هوش مصنوعی در سرقت‌های اطلاعاتی‌شان از یکدیگر.

۱۸. بررسی فقهی ابعاد و مصادیق مختلف سرقت اطلاعات اشخاص بوسیله‌ی سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.
۱۹. بررسی فقهی ابعاد و مصادیق مختلف تجسس بوسیله‌ی سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.
۱. تجسس از حریم خصوصی افراد؛
 ۲. تجسس بر ضد حکومت اسلامی؛
 ۳. تجسس به منظور افشاء اسرار خصوصی فردی و مملکتی؛
 ۴. تجسس به منظور عیب یابی از افراد؛
 ۵. استراق سمع و بصر.
- تجسس‌های مشروع:
۱. تجسس در امر انتخاب همسر؛
 ۲. تجسس از در صورت تحقق وجوب نصیحت؛
 ۳. تجسس برای بازسازی آبروی افراد؛
 ۴. تجسس برای دفع و رفع ظلم و فساد؛
 ۵. تجسس از دشمنان و کفار؛
 ۶. تجسس حاکم از کارگزاران حکومتی در امور حاکمیتی.
۲۰. صحت یا عدم صحت شرعی استنابت انسان از ربات‌های انسان‌نما در انجام تکالیف شرعی
- نمونه‌هایی از امکان فعلی نیابت ربات از انسان:
- ۱- نیابت در انجام مناسک حج؛
 - ۲- نیابت در اداء امانت؛
 - ۳- نیابت در انجام افعال وضو؛
 - ۴- نیابت از حاکم در اخذ صدقات واجبه.

۲۱. صحت یا عدم صحت استفاده از هوش مصنوعی در انجام مراحل غسل و تکفین میت (خصوصاً در مورد غسل زن در صورت عدم حضور محارم یا زن‌های دیگر).
۲۲. بررسی حصول یا عدم حصول طهارت شرعی برای البسه بعد از شست و شو توسط ماشین‌های لباسشویی هوشمند.
۲۳. صحت یا عدم صحت شرعی توکیل هوش مصنوعی برای انعقاد صیغه‌ی زواج (خصوصاً در موارد عدم تمکّن به خواندن صحیح صیغه).
۲۴. صحت یا عدم صحت شرعی «ولاء ضمان جریره» بین انسان و ربات هوشمند (برعهده گرفتن خسارات ناشی از بکارگیری ربات از سوی انسان در قبال کسب سهمی از منافع یا درآمدهای ناشی از کاربست آن).
۲۵. بررسی لزوم یا عدم لزوم شرعی جایگزینی استفاده از ربات‌ها و ماشین‌های هوشمند بجای سگ برای کشف محموله‌های ممنوعه (با توجه به احتمال زیاد تنجیس اموال مردم حین جستجو توسط سگ).
۲۶. بررسی فقهی نفس اعطاء وکالت به ربات‌های مجهز به هوش مصنوعی در موارد مختلف کاربردی و ضوابط و حدود شرعی آن.
۲۷. ضوابط و شرایط شرعی دروقف کردن ربات‌های هوشمند و سیستم‌های مجهز به هوش مصنوعی.
۲۸. بررسی ابعاد مختلف و چگونگی کاربست تکنولوژی هوش مصنوعی در خصوص نظارت مستمر بر عملکرد متولیان اموال موقوفه.
۲۹. ضوابط فقهی در مالکیت یا استفاده‌ی مشاع از منافع هوش مصنوعی.